

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-328-14>

УДК 339.5

ВЛАСЕНКО Ірина

Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ

<https://orcid.org/0000-0001-9995-2025>

e-mail: vlasenkoirina837@gmail.com

СІРЕНКО Світлана

Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ

<https://orcid.org/0000-0003-3083-6151>

e-mail: sirenko@vtei.edu.ua

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ТОВАРАМИ УКРАЇНИ

В статті розглянуто динаміку показників зовнішньої торгівлі товарами України можна за період 2020-2022 роки. Проаналізовано структуру експорту та імпорту товарів. Показано основні перешкоди для зовнішньої торгівлі України, які виникли у зв'язку з початком повномасштабної війни та окреслено перспективи їх розв'язання у післявоєнний період. Розглянуто дієві інструменти підтримки України в умовах війни з боку Європейського Союзу, які сприятимуть входженню економіки нашої держави до економічного простору ЄС.

Ключові слова: зовнішня торгівля, експорт товарів, структура експорту, регіони-експортери, імпорт товарів, структура імпорту

VLASENKO Iryna, SVITLANA Sirenko

Vinnitsia Institute of Trade and Economics of State University of Trade and Economics

STATE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF FOREIGN TRADE OF UKRAINE COMMODITIES

The article states that during 2022 trade enterprises faced significant difficulties, however, the trade sector was one of the most stable and successful. Significant difficulties were caused by the significant increase in fuel prices and the termination of sea transportation. This caused a sufficiently long period of adaptation of enterprises to new conditions. Enterprises in the regions most affected by Russian aggression had special difficulties. However, most companies were actively setting up new logistics chains, looking for new suppliers, and revising procurement volumes.

The dynamics of indicators of foreign trade in goods of Ukraine are considered, which shows that over three years the situation as a whole has remained at stable indicators. In the structure of export of goods in 2022, a significant decrease can be noted by all indicators. According to the results of 2022, Ukraine exported its goods and services to 233 countries and territories of the world. From the beginning of the summer of 2022, the trade sector began to work stably in most controlled territories.

Undoubtedly, EU countries make a significant contribution to supporting the economy of our country.

The main obstacles to Ukraine's foreign trade in modern conditions are outlined - broken logistics, a drop in prices for agricultural products in the world, and a reduction in the volume of industrial production. The increase in imports against the background of the decrease in exports leads to a deepening of the negative balance of foreign trade, which in turn reduces the competitiveness of Ukrainian manufacturers and puts pressure on the currency market.

The negative dynamics of foreign trade is caused primarily by the consequences of the Russian Federation's war against Ukraine, excessive inflationary pressure inside the country and abroad, as well as the situation on the foreign markets of goods that form the basis of Ukrainian exports and imports. The growth of Ukrainian electricity exports to the EU will contribute to the development of Ukraine's energy sector and provide an opportunity to partially replace the Russian gas that the EU uses for electricity production.

Ukraine's European integration movement is accelerating in the field of foreign trade as well, as evidenced by the strengthening of trade ties with the EU, in particular, the approach of the share of Ukraine's trade turnover, which falls to the EU, to that of some EU countries (Poland, Bulgaria, Lithuania, Estonia) in their internal trade EU.

The abolition of EU trade restrictions on Ukrainian exports enables Ukrainian products to compete on an equal footing with the products of EU countries and to increase exports (including energy resources, food and raw materials for its production, capital equipment (except for transport) and its parts and accessories). This is a tool for supporting Ukraine in wartime conditions and will contribute to the entry of Ukraine's economy into the EU economic space.

Keywords: foreign trade, export of goods, export structure, exporting regions, import of goods, import structure

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Сектор торгівлі є одним із найпотужніших секторів економіки в Україні, що забезпечує зайнятість для понад 20% громадян. Протягом 2022 р. підприємства торгівлі стикались із значними труднощами, проте, можна констатувати, що сектор був одним із найбільш стабільних та успішних. Особливі труднощі мали підприємства в найбільш постраждалих від російської агресії регіонах. Прямі фінансові збитки від руйнування торгових об'єктів, знищення й розкрадання складів продукції, транспорту, побутової техніки, інструментів тощо, становлять десятки мільярдів гривень.

Значних труднощів підприємствам завдали істотне подорожчання пального та припинення морського сполучення. Це спричинило достатньо довгий період адаптації підприємств до нових умов. У цей

період невизначеності частина підприємств призупиняла роботу. Проте більшість компаній активно налагоджували нові логістичні ланцюжки, шукали нових постачальників і переглядали обсяги закупівлі. Вочевидь, найбільш негативно на сектор торгівлі вплинули загальне зниження економічної активності підприємств, а також масовий виїзд громадян за кордон та істотне зниження купівельної спроможності населення. Водночас для більш безпечних регіонів, куди масово їхали люди з територій активних бойових дій, відзначалось істотне зростання попиту й відповідно обсягів продаж широких груп товарів.

Від початку літа 2022 р. сектор торгівлі почав стабільно працювати на більшості підконтрольних територій. Загальне падіння попиту для певних груп товарів становило від 20 до 90%. Так, ринок нових автомобілів скоротився на 61%, а окремих марок – до 87%. У той же час обсяг продажів генераторів та інверторів, акумуляторних батарей, сонячних панелей збільшився в кілька разів. Значних труднощів підприємства торгівлі зазнали через енергетичну кризу й перебої з електропостачанням. Оперативне забезпечення підприємств альтернативними джерелами живлення потребувало від компаній як інвестицій, так і додаткових фінансових витрат. Великі торговельні мережі сприяли евакуації працівників до безпечних регіонів і забезпечували їх роботою й житлом. Проте за рахунок тимчасово окупованих територій сектор втратив 10–15% зайнятості. Окремо варто відзначити підтримку ЗСУ, що надавали підприємства сектору. Значна частина працівників сектору вступила до лав ЗСУ [1].

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемами розвитку торгівлі, вплив різних чинників на її формування займались вітчизняні та зарубіжні вчені. Так, в праці Г. Й. Давиденко розглянуто теоретичний аспект впливу стандартів на міжнародну торгівлю [2]. У зв'язку з прагненням України вступити до Європейського Союзу важливим стає новий етап взаємовідносин Україна – Європейський Союз в умовах російсько-української війни, що висвітлено в роботі С. Віднянського [3].

Багато вітчизняних вчених у своїх наукових дослідженнях зосереджують увагу саме на особливостях діяльності економіки України під час війни. Так, сучасні тенденції розвитку зовнішньоекономічної діяльності України в умовах війни розкриває стаття Р. Скриньковського, О. Процевят, Н. Павленчик, С. Цюх [4]. Особливостям регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану присвячена праця С. Скрипник, О. Процевят, О. Воронової [5]. Дослідженням проблем регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах війни займались М. Матвеев, В. Лебедченко, Г. Гайдай [6].

Безперечно, вагомий внесок у підтримку економіки нашої держави вносять країни ЄС. Про роль ЄС у відновленні експортного потенціалу України в умовах війни йдеться в роботі А. Швець [7]. Структуру та динаміку українського товарного експорту в регіональному вимірі досліджено в праці С. Іщук, Ю. Полякової Ю, О. Процевят [8].

Проте, з огляду на швидку зміну ситуації на зовнішньому ринку тема дослідження зовнішньої торгівлі товарами України не втрачає своєї актуальності.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є аналіз показників зовнішньої торгівлі товарами України та сучасного стану цього сектору економіки, окреслення можливих перспектив розвитку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Розглядаючи динаміку показників зовнішньої торгівлі товарами України можна сказати, що за три роки ситуація в цілому тримається на стабільних показниках. (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка показників зовнішньої торгівлі товарами України 2020-2022 роках

Рік	Показники				
	Експорт		Імпорт		Негативне сальдо млн.дол. США
	млн.дол. США	% до попереднього року	млн.дол. США	% до попереднього року	
2020	49191,8	-1,7	54336,1	-10,6	-5144,3
2021	68072,3	38,4	72843,1	34,1	-4770,8
2022	44135,6	-35,2	55295,7	-24,1	-11160,1

Складено авторами на основі даних [9]

Як видно з таблиці, показники 2021 року відрізняються позитивною динамікою. Так, експорт зріс на 38,4%, а імпорт на 34,1% від попереднього року. Проте, в наступному, 2022 році знову відбулося падіння цих показників.

Розглядаючи структуру експорту товарів у 2022 році можна відмітити значне зменшення за всіма показниками. (табл. 2).

Таблиця 2

Структура експорту товарів у 2022 році (%)

Показник	% в структурі експорту	Зміни до попереднього року (%)	Вартість (тис.дол. США)
зернові культури	20,6	- 73,8	9108153,5
чорні метали	10,3	- 32,5	4532366,9
жири та олії тваринного або рослинного походження	13,5	- 84,5	5948570,7
насіння і плоди олійних рослин	8,5	154,3	3757692,3
руди, шлак і зола	7,0	- 43,3	3079695,6
електричні машини	5,8	- 81,5	2557286,7
інші товари	34,3	-	15151826,8

Складено авторами на основі даних [9].

Загалом експорт товарів у 2022 році склав 100 млн тонн на загальну суму 44 135 592,5 тис.дол. США, що на 35% менше, ніж у 2021 році. Зростання відбулося лише в експорті насіння і плодів олійних культур (154,3% від попереднього року). На початку року, у січні - лютому 2022 року, український експорт демонстрував позитивну динаміку зростання, порівняно з аналогічним періодом минулого року, — приріст експорту становив 34%.

Проте вже у березні відбувся різкий обвал поставок за кордон — скорочення становило 50%.

Найбільш експортованими товарами серед секторів залишається агро- та харчова продукція, що становить 53% від загального експорту товарів у 2022 році. Також значні обсяги експорту становлять метали — 13,6%. Третім був сектор мінеральних продуктів — 9,8%. Найбільш постраждалими секторами є металургія (-62,5%), хімія (-54,3%), мінерали (-48,6%) та папір (-48%).

За результатами 2022 року Україна експортувала свої товари та послуги до 233 країн та територій світу. Основними країнами-партнерами України є Польща, Румунія, Туреччина, Китай, Угорщина та Німеччина. Експорт товарів до Євросоюзу зріс на 4,2% у 2022 році.

Основними регіонами-експортерами у 2022 році стали Київ (27,1% від експорту України дав саме цей регіон), Дніпропетровська (12%), Львівська (7,2%), Одеська (5,6%) та Запорізька (5,5%) області [10].

Імпорт товарів в Україну у 2022 році перевищив експорт на 25% [11].

Найбільший імпортували в Україну з Китаю — 8,7 млрд дол. США; Польщі — 5,5 млрд дол. США; Німеччини — 4,4 млрд дол. США. Структура імпорту товарів у 2022 році (%) наведена в табл. 3.

Таблиця 3

Структура імпорту товарів у 2022 році (%)

Показник	% в структурі імпорту	Зміни до попереднього року (%)	Вартість (тис.дол. США)
палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки	23,2	- 89,4%	12811088,3
електричні машини	9,0	- 79,9	4959507,0
засоби наземного транспорту, крім залізничного	9,5	- 73,9	5227865,1
реактори ядерні, котли, машини	7,6	- 52,5	4199711,0
пластмаси, полімерні матеріали	4,5	- 68,7	2469625,2
фармацевтична продукція	3,4	- 60,7	1856232,8
інші товари	42,8	-	23771719,0

Складено авторами на основі даних [9].

Імпорт товарів у 2022 році склав 55 295 748,4 тис.дол. США. Зменшення відносно попереднього року відбулося за всіма групами товарів.

Найголовніша перешкода для зовнішньої торгівлі України в сучасних умовах – це поламана логістика. Падають ціни на сільгосппродукцію у світі. Індекс продовольчих цін ФАО у серпні становив 121,4 пункту, що стало найменшим його значенням з 2020 року. Це для українських виробників не дуже добре: їм доводиться продавати свої товари дешевше. Отже, і приплив валюти від експорту в Україну менший.

Загалом обсяг випуску промислової продукції в Україні скоротився. Відповідно просів і її експорт. Особливо це стосується металургії, машинобудування та хімічної галузей. Проте тенденція відновлення існує. Індекс промислового виробництва в Україні у січні – червні 2023-го у річному вимірі становив 97,1%. Для порівняння: за 6 місяців 2022 року цей індекс був на рівні 68,1% [12].

Ситуація з імпортом значно краща – він продовжує зростати. Але, як зазначають експерти Національного інституту стратегічних досліджень, це зростання лише у грошах, тоді як фізичні обсяги експорту падають. Це свідчить про зростання світових цін на основні товари українського імпорту, а також про деякі зміни в самій товарній структурі імпорту. Зокрема, спостерігається дефіцит у торгівлі машинами, обладнанням і транспортом, паливно-енергетичними товарами, продукцією хімічної промисловості, текстилем.

Крім того, зростання імпорту на тлі скорочення експорту призводить до поглиблення негативного сальдо зовнішньої торгівлі, що своєю чергою знижує конкурентоспроможність українських виробників і тисне на валютний ринок.

Прогноз Національного банку вказує на те, що експорт у 2024 році трохи зросте, імпорт залишиться приблизно на попередньому рівні. Але при цьому розрив (негативне сальдо) збережеться [13].

Негативна динаміка зовнішньої торгівлі зумовлена насамперед наслідками війни РФ проти України, надмірним інфляційним тиском всередині країни та за кордоном, а також ситуацією на зовнішніх ринках товарів, які становлять основу українського експорту та імпорту. Зростання експорту української електроенергії до ЄС сприятиме розвитку енергетичного сектору України та надасть можливість частково замінити російський газ, який ЄС використовує для виробництва електроенергії. Прискорюється євроінтеграційний рух України й у сфері зовнішньої торгівлі, про що свідчить зміцнення торговельних зв'язків з ЄС, зокрема наближення частки товарообігу України, який припадає на ЄС, до показника деяких країн ЄС (Польщі, Болгарії, Литви, Естонії) у їхній торгівлі всередині ЄС.

Скасування ЄС торговельних обмежень на український експорт дає можливість українській продукції конкурувати на рівних з продукцією країн ЄС і нарощувати експорт (у тому числі енергоресурсів, продовольства та сировини для його виробництва, капітального обладнання (крім транспортного) та його частин й аксесуарів). Це є інструментом підтримки України в умовах війни й сприятиме входженню економіки України до економічного простору ЄС.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Сектор торгівлі є одним із найпотужніших, стабільних та успішних секторів економіки в Україні. За останні три роки динаміка показників зовнішньої торгівлі товарами України в цілому залишається стабільною. Головними перешкодами для зовнішньої торгівлі України в сучасних умовах – це поламана логістика, падіння цін на сільгосппродукцію у світі. Негативна динаміка зовнішньої торгівлі зумовлена насамперед наслідками війни РФ проти України, надмірним інфляційним тиском всередині країни та за кордоном, а також ситуацією на зовнішніх ринках товарів, які становлять основу українського експорту та імпорту. Прискорюється євроінтеграційний рух України й у сфері зовнішньої торгівлі, про що свідчить зміцнення торговельних зв'язків з ЄС, зокрема наближення частки товарообігу України, який припадає на ЄС, до показника деяких європейських країн. Скасування ЄС торговельних обмежень на український експорт дає можливість українській продукції конкурувати на рівних з продукцією країн ЄС і нарощувати експорт. Це є інструментом підтримки України в умовах війни й сприятиме входженню економіки України до економічного простору ЄС.

Література

1. Кількість компаній в Україні за рік зросла майже на 34 000. Торгівля – найпопулярніший напрямок діяльності <https://forbes.ua/news/kilkist-kompaniy-v-ukraini-za-rik-zroslo-mayzhe-na-34-000-torgivlya-nauporulyamishiy-napryamok-diyalnosti-31012022-3451>
2. Давиденко Г. Й. Теоретичний аспект впливу стандартів на міжнародну торгівлю. Інноваційна економіка. 2020. № 9–10. С. 5–10. URL: <http://inneco.org/index.php/inneco.ua/article/view/327>.
3. Віднянський С. Україна – Європейський Союз: новий етап взаємовідносин в умовах російсько-української війни 2014–2022 рр. Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. Вип. 31: міжвідомчий збірник наукових праць. Головний редактор Степан Віднянський. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2022. С. 10–37. <https://doi.org/10.15407/mzu2022.31.010>.
4. Скриньковський Р., Процевят О., Павленчик Н., Цюх С. Сучасні тенденції розвитку зовнішньоекономічної діяльності України в умовах війни. Траекторія Науки = Path of Science. 2022. Vol. 8, No. 6. P. 1001–1008. <https://doi.org/10.22178/pos.82-2>.
5. Скрипник С., Процевят О., Воронова О. Особливості регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. 2022. No. 38. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-47>.
6. Матвеев М., Лебедченко В., Гайдай Г. Регулювання ЗЕД в умовах війни. Наукові перспективи. 2022. No. 5 (23). С. 232–245. DOI: 10.52058/2708-7530-2022-5(23)-232-245.
7. Швець А. Роль ЄС у відновленні експортного потенціалу України в умовах війни. Наукові інновації та передові технології. 2022. No. 6 (8). С. 447–458. DOI: 10.52058/2786-5274-20226(8)-447-458.
8. Ішук С., Полякова Ю., Процевят О. Структура та динаміка українського товарного експорту: регіональний вимір. Регіональна економіка. 2021. № 1. <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2021-1-3>.
9. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
10. Експорт України у 2022 році: головні тенденції, сектори та регіони https://export.gov.ua/news/4570ekspport_ukraini_u_2022_rotsi_golovni_tendentsii_sektori_ta_regoni#:~:text=3a%20результатами%20складного%202022%20року,менше%20%20ніж%20у%202021%20році.

11. Імпорт товарів в Україну перевищив експорт на 25% у 2022 році
<https://agropolit.com/news/24884-import-tovariv-v-ukrayinu-perevischiv-eksport-na-25-u-2022-rotsi>

12. Динаміка й тенденції зовнішньої торгівлі України за підсумками 7 місяців 2022 р.
<https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/dynamika-y-tendentsiyi-zovnishnoyi-torhivli-ukrayiny-za>

13. Що відбувається із зовнішньою торгівлею України? І які перспективи її відновлення
%20на%202024%20рік.&text=НБУ%20очікує%2C%20що%202024%20року,%25%20менше%2C%20ніж%202023%20року.

References

1. Killist kompanii v Ukraini za rik zrosla maizhe na 34 000. Torhivlia – naipopuliarnishi napriamok diialnosti
<https://forbes.ua/news/killist-kompaniy-v-ukraini-za-rik-zrosla-mayzhe-na-34-000-torgivlya-naipopolyarnishiy-napryamok-diialnosti-31012022-3451>

2. Davydenko G. Y. (2020). Teoretychnyy aspekt vplyvu standartiv na mizhnarodnu torhivlyu [The theoretical aspect of the impact of standards on international trade]. *Innovatsiyna ekonomika – Innovative economy*. (9–10), 5–10. Available at: <http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/327> [in Ukrainian].

3. Vidnianskyi, S. (2022). Ukraina – Yevropeyskiy Soiuz: novyi etap vzaiemovidnosyn v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny 2014–2022 rr [Ukraine – European Union: a new stage of relations in the conditions of the Russian-Ukrainian war 2014–2022]. *Mizhnarodni zv'iazky Ukrainy: naukovy poshuky i znakhidky*. Vyp. 31: mizhvidomchyi zbirnyk naukovykh prats = International relations of Ukraine: scientific research and findings. Vol. 31: interdepartmental collection of scientific works. Kyiv: In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy. P. 10–37. <https://doi.org/10.15407/mzu2022.31.010> [in Ukrainian].

4. Skrynkovskyy, R., Protseviat, O., Pavlenchuk, N., Tsyuh, S. (2022). Suchasni tendentsii rozvytku zovnishnoekonomichnoi diialnosti Ukrainy v umovakh viiny [Modern Trends in the Development of Foreign Economic Activity of Ukraine in the War Conditions]. *Traektorii Nauki = Path of Science*, Vol. 8, No. 6, P. 1001–1008. <https://doi.org/10.22178/pos.82-2> [in Ukrainian].

5. Skrypyuk, S., Protseviat, O., Voronova, O. (2022). Osoblyvosti rehulivannia zovnishnoekonomichnoi diialnosti v umovakh voiennoho stanu [Peculiarities of regulation of foreign economic activity in the conditions of martial law]. *Ekonomika ta suspilstvo = Economy and society*, No. 38. DOI: 10.32782/2524-0072/2022-38-47 [in Ukrainian].

6. Matveiev, M., Lebedchenko, V., Haidai, H. (2022). Rehulivannia ZED v umovakh viiny [Regulation of foreign trade in conditions of war]. *Naukovi perspektyvy = Scientific perspectives*, No. 5 (23), P. 232–245. DOI: 10.52058/27087530-2022-5(23)-232-245 [in Ukrainian].

7. Shvets, A. (2022). Rol YeS u vidnovlenni eksportnoho potentsialu Ukrainy v umovakh viiny [The role of the EU in restoring Ukraine's export potential in war conditions]. *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnologii = Scientific innovations and advanced technologies*, No. 6 (8), P. 447–458. DOI: 10.52058/2786-5274-2022-6(8)-447-458 [in Ukrainian].

8. Ishchuk, S., Poliakova, Yu., Protseviat, O. (2021). Struktura ta dynamika ukrainskoho tovarnoho eksportu: rehionalnyi vymir [Structure and dynamics of Ukrainian commodity exports: regional dimension]. *Rehionalna ekonomika = Regional economy*, № 1. <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2021-1-3>. (in Ukrainian).

9. Ofitsiinyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

10. Eksport Ukrainy u 2022 rotsi: holovni tendentsii, sektory ta rehiony
https://export.gov.ua/news/4570eksport_ukraini_u_2022_rotsi_golovni_tendentsii_sektori_ta_rehioni#:~:text=3a%20rezultatami%20skladno%202022%20roku,men%20sh%20ni%20zh%20u%202021%20roci

11. Import tovariv v Ukrainu perevyshchiv eksport na 25% u 2022 rotsi

<https://agropolit.com/news/24884-import-tovariv-v-ukrayinu-perevischiv-eksport-na-25-u-2022-rotsi>

12. Dynamika y tendentsii zovnishnoi torhivli Ukrainy za pidsumkamy 7 misiatsiv 2022 r.
<https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/dynamika-y-tendentsiyi-zovnishnoyi-torhivli-ukrayiny-za>

13. Shcho vidbuvaetsia iz zovnishnoiu torhivleiu Ukrainy? I yaki perspektyvy yii vidnovlennia
%20na%202024%20rok.&text=НБУ%20очікує%2C%20що%202024%20року,%25%20менше%2C%20ніж%202023%20року.